

Николай Васильев

ХАЛЛААНГА ТЫГАР КҮН

Дьокуускай 2019

УДК 821.512.157-1Васильев
ББК 84(2=634.1)6-5

Күннэй Качан (Бойтунова) уруһуйдара

- В19** **Васильев-Харыйалаах Уола, Николай Васильевич.**
Халлаанга тыгар күн : [хоһооннор] / Харыйалаах
Уола ; [Күннэй Качан (Бойтунова) уруһуйдара]. -
Дьокуускай : Түһүлгэ, 2019. - 96 с.

Агентство СІР НБР Саха

Эдэр поэт Николай Васильевич Васильев-Харыйалаах Уола хоһооннорун иккис хомуурун-нугар олобу, тапталы, айар куту, тулалыыр эйгэтин, айылбатын кэрэтин хоһуйар айым-нылар киирдилэр.

Аабааччы киэн аранатыгар ананар.

© Васильев Николай Васильевич
© "Түһүлгэ"
© ООО "Офсет"

УЙАҒАС ЛИРИКАТА УОТТАННЫН!

Былырыын Эдэр суруйааччылар XXI Өрөспүүбүлүкэтээҕи сүбэ мунньахтарыгар киирбит тыһыынчанан айымньылар байҕалларыгар муна-тимирэ, сүүмэрдии олордохпуна биир кыттааччыбыт хоһооннорун арыяат өр кэтэспит сааскы ичигэс салгыным сайа тыыммыта, кумахтан көстүбүт кыһыл көмүс кырпахтарыны поэзия үнүгэстэрэ кылапачыспытара. Ол – Николай Васильев-Харыйалаах Уола диэн илии баттаабыт ааптар этэ.

“Кимий, тугуй?” диэн кэрэхсээн бэйэтин билиһиннэрэр суругун көрбүтүм Үөһээ Бүлүү улуусун Дүллүкү нэһилиэгэр олорор, тыа сириг үлэтинэн-хамнаһынан дьарыктанар, миигин кытта араа-бараа саастаах, хайыы-үйэ ньир-бааччы ыал аҕа баһылыгын ындыытын сүкпүт эдэр бэйиэт буолан тахсыбыта. Сотору кэминэн өрүүтүн да үгүс кыттааччылаах, күйгүөрдээх-мөккүөрдээх саха поэзиятын семинарыгар килбиктинги эээри, дуоспуруннаах эдэр киһи кэлэн, төһө да сэмэийин иннигэр дьоһуннук кыттан, саха народнай бэйиэтэ Наталья Харлампьева салайааччылаах

ырытааччыларга биһирэтэн, кинини семинар арыыытынан билинэн Култуура уонна духуобунай сайдыы миниистиэристибэттин анал бириийинэн наҕараадалаабыппыт.

Николай айар үлэтэ ити кэмтэн ыла мин хараҕым далыгар киирбитэ – былырыын “Чолбон” сурунаалга икки төгүллээн хоһооннорун подборкатын бэчээттээбиппит. Ону тэнгэ Хомус күнүгэр анаан “Чолбон” сурунаал нөҥүө ыппыт “Мин хомус охсорум, мин тойук туойарым” диэн күрэспитигэр кини эмиэ кыттыбыт этэ уонна, испэр үөрүөм иһин, дьүүллүүр сүбэ мөккүөрэ суох, биир санаанан эдэр бэйиэт айымньытын бастыгынан билиммитэ.

Дьэ, Харыйалаах Уолун хоһоонноро кинини тугунан умсугуталларый? Үлэм эйгэтинэн кэтээн көрөрбүнэн, дьыгнээх бэйиэттии куттаах, иэйиилээх киһи бастакы хардыыларыттан ыла, төһө да маннайгы холонуулар салааннарын, көтөрүктэрин иһин, син биир тугунан эрэ ааҕааччы болҕомтотун тардар, кэрэхсэтэр үгэстээх. Бу сырыыга, кыһыл саһылга айа тардан баран кэрэмэс саһылы ылбыт булчуттуу, өссө ордук табыллыбытым – бэйиэт быһыытынан тус бэйэтин ыллыгын таба тайаммыт, атаҕар бигэтик туран ээрэ киһиэхэ түбэспитим.

Онон кини айымньыларын атын сүүһүнэн хоһоонтон “бу Ньюкулай Баһылайап киэнэ”, кини ураты буочара, истиилэ, тэ-тимэ, уобарастара диэн чопчу булан ылар толору кыахтаахпыт. Холобура:

*Кыыс оҕо эрэ маннык
Хаар тэнгэ ыраас, сырдык...
Баҕар көрдүн тымныытык,
Кыыс, кыһын курдук, астык!*

Эбэтэр “Ийэ буор” диэн хоһоонугар суох буолбут аҕатын кытта ситимнээн:

*Көмүс унгуохтар хараллан
Ол буор анныгар сыталлар:
Орто уонна атын дойду
Ийэ буорбунан быысаһар...*

– диэн кини, эдэр бэйиэт Харыйалаах Уола, эрэ этиэн сөп. Биллэн турар, бу сонун уобарастар, тэнгэбиллэр буолумуохтарын сөп эрээри, маннык (бу тылы болҕомтоҕо ылын) кини эрэ хоһуйар уратылааҕа чахчы. Ангардас бу да холобурдар ааптар нарын, уйаҕас лирикаҕа тардыстарын кэрэһилииллэр. Саха аныгы поэзиятыгар лирика сэдэх көстүү уонна эр киһи бэйиэт да аҕыйах. Онон бу эдэр суруйааччы иэйэ-куойа ахтар Кудутун, киинэ түспүт Кэнтигин сирин алгыстарынан, ийэ буоруттан кынаттанан өссө үөһэ күөрэйдэр, көттөр, дьонун-сэргэтин уус тылынан, бэргэн уобарастарынан, үйэлээх иэйиилэринэн

күн курдук сырдаттар, сылыттар ханнык!

Николай Васильев айар айанын сабалыырыгар Саха сирин чуумпу түөлбэтигэр айылбалыын алтыһа, сири кытта ситимин быспакка олороро кинини үгүс үөс сирдэргэ талаһар үөлээннээхтэриттэн ураты онгорбут буоллабына, инники сайдыытыгар бу истинг эйгэтиттэн тахсан, ыырын кэнгэтэн, далааһынын улаатын-наран иһиэбэ диэн эрэллээхпин.

Гаврил АНДРОСОВ,

*поэт, Россия Суруйааччыларын
сойууһун бырабылыанньатын
сэкирэтээрэ*

НӨРҮӨН НӨРГҮЙ, ТАХСАР КҮН!

Бу хантан Эн тыын ылангын
Айылѓам хаттаан тыллаѓын,
Кэхтии кэнниттэн тиллэнгин
Сир Ийэм ордук ситэѓин?..

Киһи кыайбата биир эрэ –
Киниэхэ суох маннык кэрэ:
Сиргэ иккистээн төннөрү
Тоѓо анаабат төлкөбүт?..

Сага күн

Түннүк нөнгүө тыгангын
Сардангабын ыһабын,
Харанганы кыйдаангын
Сылааһынан сырдыыгын.

Нөрүөн-нөргүй, тахсар күн!
Дорообо, сырдык сабах!
Мин бүгүн эрэ, бүгүн
Өйдөөн көрөбүн сага:

Илин-арбаа диэбэккэ
Имэрийэ кууһабын,
Кими да матарбакка
Сырдык уоту уунабын.

Махтанабын эйиэхэ
Аламай сырдык күнүм!
Бу сиргэ баар киһиэхэ
Кэрэ сарсыарда үүннүн!

Абаккам курдук кэпсэтэн
Тулалыыр эйгэм сипсийдэ:
– Тыыннаах айылба эйиэхэ
Төрөппүт ийэнг кэриэтэ.

Ийэм тылынан сангаран
Хатынг суугунуур нарыннык:
– Төрөөбүт дойдунг салгына
Сүрэххэр ингмитэ кырдык.

Оргууй илгийэр тыалынан
Айылбам миэхэ сипсийэр:
– Харыстаа хайдах баарынан,
Үүнэр ыччатынг кэтэхэр.

Харахпар хаарыаннаах ойуу:
Күөл, алаас уонна күөх ойуур.
Көстөр айылбам кэрэтэ –
Миэхэ өбүгэм бэлэбэ.

Көтүөхпүн баҕарбыт
Ол үрдүк халлааным,
Тутуохпун санаабыт
Үп-үрүң былытым

Субу, тыым анныгар,
Хараҕым далыгар
Дьиктитик тимирэн
Уу ньуурун киэргэтэр.

Долгунга олорсор
Бытархай күн уота
Санаабын манньытан
Көмүстүү күлүмнүүр.

Кытылга сибэкки
Хойуутук да үүммүт,
Унуортан далбаатыы
Кыыс оҕолуу күүппүт.

Оо, хомус суугуна
Бу тугу сангарар?
Мин ааппын хатылыы
Наҕыллык ыңгырар...

Субу тыым аттыгар,
Эбэккэм ньууругар
Дан дойдум иһийэр,
Миигинниин тимирэр.

Кэрэ-мааны сирдэргин
Ахсарааччы аҕыйыыр –
Бүтүө суохтуу санааммыт
Туттуннубут бардамнык.

Үүнэр-тупсар кэрэҕин
Алдыатааччы алҕаһыыр –
Үчүгэйкээн бэйэҕин
Аны киммит, дьэ, быыһыыр?

Кэхтэн эрэр айылҕа
Кэнэн дьонтон саллан бу,
Этэр тыла доргуйан
Этинг буолан тыаһыыр дуу?..

Төрөөн-үөскээн, улаатан
Киһи буолбут сирбитин
Хас биирдиит ылынан
Харыстыахха баар эбит...

Бүтүннүү бүрүллүбүт халлааным
Бу бүгүн сөрүүнэ астыгын,
Үөрүүттэн ууламмыт харахтыы
Сэбирдэх үрдүгэр таммахтар...

Куйааска көһүттүм да этэ
Сир үрдүн илитэр ардабы,
Ыгыллар күн уотун суоһуттан
Куотаммын көрдүүрүм күлүгү.

Курааннаабыт сири абыраан
Тоѳо куппуттар ыаѳаһынан,
Этингнээх, чабылѳан аргыстаах
Бөлүүнгү харанга былыттар.

Быраһаай, төннүбэт сайын

Утуктаабыт курдук хонкуһан
Тулабар тураллар хатыннар,
Бастакы күһүннүүн куустуһан
Таммалыа сэбирдэх саһаран.

Ол аата, быраһаай күөх сайын,
Күһүннүүн аны туспа айан.
Быйылгы сайыны аһыйан
Хаалларыам хоһооммор хоһуйан.

Көрөбүн халлааны одуулуу –
Көтөрдөр бараллар собуруу,
Санаабар хаалабын соботох
Ийэтин сайыспыт оҕолуу.

Күрэнэр сайыны кытары
Көтөрдөр кынаккыт үрдүгэр,
Туолбатах биир бастыг ырабын
Куоттаран илдьэбит букатын.

Хонкуһан тураахтыыр хатыннар,
Синэ биир, тыллыаххыт сангаттан,
Хас кэлэр сайыны уруйдаан
Тиллиэҕэ сэбирдэх лабааттан...

Соботох сэбирдэх

Хаһыгнаах сарсыарда
Сыгыннаах хатынга,
Соботох сэбирдэх
Тэлимниир, туллангыыр.

Сайынгы дьүһүнүн –
Дьэрэкээн күөх өгүн
Сүтэрдэр даҕаны,
Саататта харахпын.

Чарааһаан тэстибит
Саһархай бэйэтэ,
Бу бүтүн хатынғы
Санаабар киэргэттэ.

Соботох турарын –
Тулаайах курдугун
Көрөбүн санныйа,
Оҕолуу долгуйа.

Ол эрэн, биир санаа
Эмискэ күлүмнүүр,
Үйэлээх дьулуурга
Сүрэхпин төһүүлүүр:

Олобу киэргэтэр
Сорукпун биллэрэр,
Ханнык да уустугу
Туоруурга сүбэлиир.

Сыгынныха хатынга
Соботох сэбирдэх
Кураанах лабааны
Дьиктитик киэргэтэр.

...үөмэн, үктээн,
күннүүн үрдээн
кэллэ бүгүн –
эмиэ күһүн...

Ити күһүн
бэлиэ биэрэр,
көмүс дьүһүн
кэмэ бүтэр...

Көмүс диэхпин
көмнөх эбит,
арай хатын
соно хаһын...

Күлэн-үөрэн,
күннүүн үрдээн
кэллэ бүгүн
дьоһун күһүн...

Лабаалартан
сэбирдэхтэр
таммалыыллар,
тэлээрэллэр...

Көмнөх диэхпин
көмүс эбит,
арай хатын
соно халын...

Ити курдук
Кимнээх эрэ
атаарсаллар,
арахсаллар...

Күһүн

Сэбирдэх үнгүүтэ
Толордо алааспын,
Көмүскэ сууланна
Мин дойдум барахсан.

Үгүстэр күһүнү
«Кэхтэр кэм» дэһэллэр,
Сэбирдэх түһүүтүн
Аһыйа көрөллөр.

Арай мин таптыыбын
Күһүнгү көстүүнү,
Айанга туруммут
Халын үөр көтөрү...

Оттоммут ходуһа
Нэлэйэн сытара,
Сага кэм кэлбитин
Туоһулуур курдуга.

Ол онтон күүс ылан
Ыллыыбын дьүһүйэ,
Санаабын манньытар
Бу дойду күһүнэ.

...эмиэ кэллинг, Кыыс Кыһын
Хаар халадаай кэтэнгин,
Харахтыын Эн тымныыгын,
Оо, ол эрэн кэрэбин!

Дьыбар нөнгүө сырдык күн –
Дьабаканг ойуута дуу,
Унгуоргу кыһар сабах –
Тэтэркэй имнэринг дуу?..

Кыыс оҕо эрэ маннык
Хаар тэнгэ ыраас, сырдык...
Баҕар көрдүн тымныытык,
Кыыс, кыһын курдук, астык!

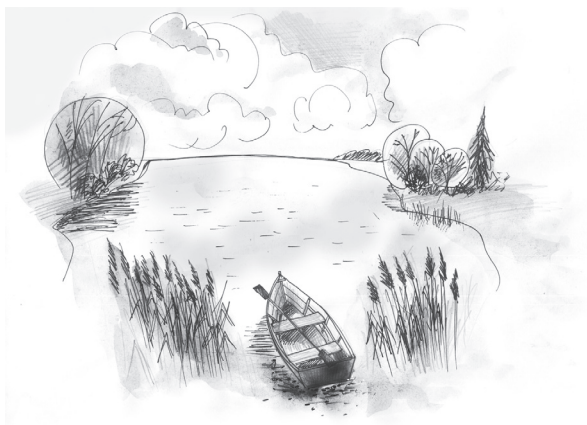
Эр хоһуун бэрдэ эрэ
Дьинг тымныыны тулуйар,
Кыыс Кыһын муус сүрэбин
Хорсун эрэ ууларар.

Харанга сарсыарда
Халлааным киэргэлэ –
Тиэрэ түспүт ыйдыын
Чабыл сулус сырдыыр.

Үчүгэйиэн көрүөххэ,
Остуоруйа курдук...
Санааба, сүрэххэ
Дьол тыллар чуумпутук.

КҮН ОЛОБУ САЛГЫЫР

Санга дьолу бэрсээри,
Сүрэхтэри үөрдээри
Илин саҕах сырдаата,
Күн олобу салҕаата.

Үрдүк халлаан ырааһа,
Сааскы салгын сылааһа
Бүгүн баарбыт бэлиэтэ,
Тыыннаах олох кэрэтэ.

Таптыыбын сарсыарданы –
Бастакы сардананы,
Көстө илик санганы
Олох миэхэ аныырын.

Ыра санаам дойдута
Баар мин сүрэхпэр:
Онно олох судургу –
Баар мэлдьи дьол-соргу.

Мин аптаах дойдубар
Былытырбат халлааннаах,
Күөх отунан суугунуур
Өлгөм, өң буордаах,

Хас киһи ол онно
Күлэр-үөрэр аналлаах,
Үлэттэн толору астына
Олоҕу уһансар соруктаах.

Суох букатын курус,
Хабыс, тымныы сыһыан,
Баар эбээт ил, эйэ,
Күлүү-үөрүү, үтүө эрэ.

Ыра санаам дойдута
Баар мин сүрэхпэр:
Онно олох судургу –
Баар мэлдьи дьол-соргу.

Ааспыт кэм – ахтылбан,
Өйдөбүл, сайыһыы...
Кэлэр кэм – таабырын,
Кистэлэн, кэтэһии...

Күн ахсын саныыбыт
Ааһан хаалбыт кэми:
Туох кыаллыбатаҕын,
Ханна сыыспыппытын.

Арай, төннөн кэллэр,
Атыны, сангаттан,
Барытын тупсаран
Көһнөрүөх этибит...

Күн тура эрэнэ
Кэлэри күүтэбит,
Сарсыны, өйүүнү
Курдары көрөбүт.

Санааҕа онгорон
Күндүнү кэтиибит,
Билэбит оччоҕо
Сүтүөҕэ эрэйбит.

Тоҕо өрүү, куруук
Ааспыт эрэ ордук,
Кэлиэхтээх барыта
Кистэлэн буоларый?..

Дынгэ, бэйэбит да,
Сыыһабыт быһыыта:
Ааспыты саныыбыт,
Кэлэри күүтэбит,

Элбэҕи онгоруох,
Хаалларыах буолабыт...
Бу кэмнэ олохпут
Устарын билбэппит.

Олох диэн бу бүгүн
Халлаанга тыгар күн,
Ааспыты, кэлэри
Ситимниир улуу дьол!

Биир киһи туһугар
Мин бүгүн санныйдым,
Тийээн эрэр уһугар
Оо, кырдьык хомойдум.

Кыахтаах эрэри
Кыамматы баттыыр:
«Доһолон киһи
Тайабын былдьыыр»...

Бэйэтин туһугар
Тулатын туһанар,
Баһатын ханнаран
Бардамнык сананар.

«Эриэнэ иһиттэн» тиллэн
Эриэн үөннүү эриллэр,
Бар дьонун кэлэтэн
Дьэ, кырдьык тэйтэр.

Манньык суолу батангыһын
Ханна ыраах барабын?
«Чэпчэкистик» байангыһын
Эн, ама, астынабын?..

Сиэри-туому кэһэнгин
Туох кэбин кэтэбин?
Дьинэ, Эн эдэргин,
Иһит дуу, этэрбин...

Кэм бэйэтин кэминэн,
Миигин ыгар тэтиминэн
Бардар барар, баран иһэр...
Ханна тийэбин тиһэбэр?

Кэми «эмтиир» диэн этэллэр,
Санаабар ити эбэллэр.
Кини хантан эмтиэ баарай?
Хата, эбиллэр эрэйдэр...

Ааспыт олобу саныахпын
Үгүс кэм саппыт кыһытын...
Атын санганы айыахпын
Бэриллибит кэм татымын...

Мин суох да буолбутум кэннэ
Кэм холкутук устан иһиэ,
Миигин умнар тэтиминэн
Бардар барыа, баран сүтүө...

Сирдээх-халлаан быыһыгар –
Орто дойду олобор
Кэлэн ааспыт туоһулар
Ол тураллар – унгуохтар...

Илин-кэлин сыппара –
Киһи тыыннаах сыллара,
Аны кэлэн харааста
Кириэс эрэ хараарар...

Өнгө барбыт венокка
Кубарыйар сибэкки –
Умнубатах сүрэххэ
Мэлдьи тыыннаах эбиккит.

Киһи кылгас олобун
Кэпси сатыыр курдуктар
Кэлэн ааспыт туоһулар –
Ол тумулга унгуохтар...

Сахсырба

...түннүккэ «хаайтарбыт» сахсырба
Сапсынан дырылыыр кыната
Сайынгы сылааһы аҕалла,
Оҕотук саастарбын санатта.

Оччоҕо, кырачаан сылдыаммын
Хаһыаты эрийэ тутарым:
Саахарга «олорбут» сахсырба
Бултаһар «көтөрүм» буолара.

Тахсыабын баҕаран курдаттыы
Түннүккэ «сааллара» куруутун,
Дьэ, онно, муннукка хаайбыттыы
Охсорум «булчут» мин обургу...

Бу бүгүн сарсыарда эрдэлээн
Сытабын иһилли ээр-сэмээр,
Таһырдыа тахсаары сахсырба
Түннүкпэр «сааллынна» хаста да...

ТҮҮННЭРИ УОТТААХ ТҮННҮК

...бүтэник сэбирдэх
Саһаран турара,
Тапталбыт кэбирэх
Туоһутун курдуга...

Хабыс тыал тымныыта
Кэриини кэрийэр,
Хахсааттык арахсыы
Сүрэҕи кэбийэр.

Тонҥ былыт быыһыттан
Хаар-самыыр түһэрэ,
Тонгуйдук тонгсуйа
Түннүкпэр сүүрэрэ...

Эн кэрэ иэдэскин
Ап-аһыы таммахтар
Харахтан ыгыллан
Илитэр этилэр...

Күһүн диэн арахсыы,
Букатын атаарсыы...
Тапталтан биир харыс
Бүтэник тагнарый!..

Аны суох, күөх сайын,
Үрүг түүн тумана,
Аны суох сайыһар –
Сүрэҕим сууланна.

Быраһаай, күөх сайын,
Күһүггэ бэринним.
Быраһаай, тапталым,
Күлүккэ тимирдим...

...лабааттан бүтэһик
Сэбирдэх тууллунна,
Тапталбыт түргэнник
Кэбирээн сууллунна...

Түүннэри уоттаах түннүк
Харангаттан кучуйар,
Сулустартан күндүтүк
Харахтарбын угуйар.

Сэрэйэбин, Эн хоскор
Олоробун соботох,
Сыта түһүөх оронгор
Киминг да суоҕа хобдох.

Ыһыллыбыт суһуобун
Сүүмэхтэрин быыһынан
Баҕар ааҕыан хоһооммун,
Олус кылгас тыынынан...

Түүнүн уоттаах түннүккүн
Сулустартан ордордум,
Көстөн ааһар күлүккүн
Ырам гына онгордум...

Эрэниэнг дуо, тылбар,
Аттыгар – албыннар?..
Эрдиниэнг дуо, тыыбар,
Анныгар – долгуннар...

Эйиэхэ кистэли –
Биир тылы этэбин..
Кытылгар тиксээри,
Мас тыыбын эрдэбин...

Эрэний, тылбынан
Билинэр кырдыкпар!..
Эрдиний тыынынан,
Кэтэхэр кытылбар...

Урукку туругум,
Биир бадам, биир ырам –
Эйиэхэ анаммыт
Ылламматах ырыам...

Умайбыт суругум,
Мин тылым, мин тыным -
Эппэтэх тапталым
Эмтэммэт биир «ыарыым».

Ол кэмнэ, бадаба,
Кыайбатым диэн суоҕа,
Билиниэм этэ да
Тийибэтэ тыл уоҕа...

Эн миигин дыктитик
Абылаан ааспыккын,
Сүрэхпэр диринник
Сүппэттии саспыккын.

Оччоҕо утары
Билиммит буолуум дуу,
Бу маннык ураты
Иэйиини булуом дуо?..

Билингги туругум –
Мин бүгүн дьоллоохпун,
Тийибэтин суругум –
Эн туспа дьоллооххун...

...элэйбит эрэлбин –
Эйиигин, эйиигин,
Сүрэхтэн эһээри
Мин бүгүн иһэбин...

Бу тобо, хасыһын
Сүрэхпин «иир!» диибин?
Биир сүрэх тапталын
Олохтон ирдиибин...

Халтайга, хаалары
Сырсабын, саныыбын,
Адьяһын атыны
Тобо да таптыыбын?..

...туолбатах ырабын –
Эйиигин, эйиигин,
Көрүөхпүн баҕаран
Көнгүлгэ хаамабын...

Ахтылбан

Эн эрэ аттыгар
тупсара айылбам,
Ол иһин агдабар
аһыйар ахтылбан.

Былыкка сууланан
күнэ суох күн үүннэ,
Эйиигин ахтартан
түүлэ суох түүн бүттэ.

Сэгэриэм, Сибэкким...
ситэри туох диэммин
Кэрэбин кэпсиэхтээх
тыллары билбэппин.

Эн суоххар, аттыбар
туһулуур кыһалбам –
Сүрэхпин аһытар
соботох ахтылбан.

...бүгүн эмиэ
Кини эрэ
баҕар миигин
өйдөөн көрүө...

Ити курдук
ыра, баҕа
миигин куруук
булар, батар.

Тойон сүрэх
мэлдьи күүтэр...
Таптал – күрэх?
Өйүм күүрэр...

Бүгүн эмиэ
бэйэм эрэ
тула көрө
турдум дөйө...

...бүгүн, баҕар,
Кини эрэ
алҕас миигин
өйдөөн көрүө...

Улаханнык сангарбакка,
Аймаммакка, айдаарбакка
Хайгы саныбын Эйиигин –
Бар дьонтон чулуу бэйэбин.

Ама, таптырым бэрдиттэн
Итэҕэс баарын көрбөппүн?..
Ааһар хас биирдии киһиттэн
Кэрэ дьүһүнгүгүн көрдүүбүн...

Баҕар, бэйэм санаабынан,
Бэйэм хайдах сатыырбынан
Айбытым буолуо Эйиигин –
Мин баар-суох күндү Киһибин.

Мин кимтэн да кистээбэккэ,
Кэлэйбэккэ, кэмсиммэккэ,
Өрө тутабын Эйиигин –
Соботох таптыыр киһибин!

...будьурхай баттахпын тараангын
Кыбыта анһаһын тарбаххын,
Бу сыллар тухары таптаангын
Куруутун көтөхтүг санаабын.

Мин хаста «алһаһы» онгордум,
Эйиигин төһөтө хомоттум!
Сүтэрим... мунарым... охторум...
Быһһырынг Эн эрэ, доһорум.

Оһолуу күлэринг-үөрэринг
Ситэрэр күн курдук бэйэһин,
Ийэлии иһирэх сыһыанын
Сипсийэр кистэлэнг кэрэһин.

...тарбахпар кыбыта тарааммын
Тутабын Эн тохтор суһуоххун,
Утуйа сытаргын, сэгэриэм,
Сылаастык сыллыбын сэрэнэн.

Тоџотун бэйэм да билбэккэ
Эйиигинэн санаам иирбитэ,
Хардатын тугу да эрэйбэккэ
Муус тойон сүрэџим ирбитэ.

Чуумпуран, барыттан кистээммин,
Көрдүүрүм күннэтэ мичээргин,
Атынга күлэргин истээммин
Өйдүүрүм эрэлим килбигин.

Харса суох, утары тиййэммин
Сүрэџим баџатын этиэхпин,
Хоруйа суох буолуон билэммин
Сүрдээџин куттанар эбиппин.

Эйиигин таптыырбын умнаары
Түбүктээх үлэбэр умсабын...
Ол эрэн эрэи тумнаары
Соџотох Эйиигин булабын.

Тоџотун Эйиэхэ эппэккэ
Туораттан таптыыбын симиктик,
Хардатын тугу да күүппэккэ
Көрөбүн Эйиигин истинник.

...түннүгүм нөнгүө наар биир көстүү:
Онно, олох оргуйар күөстүү.
«Эмтиэ» дуо барытын кэм-кэрдиис?..
Кэм-кэрдиис, син биир, кэбийэр тиис...

Мин эмиэ тыыннабым, эдэрим,
«Барыта ааһыа...» дии саныырым,
Сүрэхпэр уоскута этэрим,
Кырдыктан куотуна сатыырым.

Ахтылбан аһыыта ааспата –
Харахпар бу баардыы көһүннэ..
Сүрэбим тапталтан саспата,
Биир дьоллоох түгэни көһүттэ...

...түннүгүм нөнгүө баар ол көстүү:
Манна, олох оргуйар күөстүү.
Тулуйуо барытын кэм-кэрдиис..
Сүрэх Эйиигин эрэ ирдиир...

Хаайар миигин манна:
Түөрт эркин, өһүө...
Арай, санаам онно –
Оол, сулус нөнгүө...

Туойбатах ырыабар
Эн эрэ аатын,
Туолбатах ырабар
Эн эрэ баарын...

Эн суоххар, бу маннык
Олобум бүтүө,
Таптал иһин, кырдык,
Үс кутум көтүө...

Онуоха диэри мин,
Санаа кулута,
Ахтабын Эйиигин
Үйэм устата...

Туойбатах ырыабар –
Эн эрэ аатын,
Туолбатах ырабар –
Эн эрэ баарын...

...күнүм аны күлүк,
Түүнүм аны түүнүк...
Оо, эмиэ да дьоллоох,
Уо, эмиэ да сордоох...

Таптал, дьингэ эрэл –
Сүрэх иэйэн ыллыыр...
Таптыыр эмиэ эрэй –
Сүрэх кистээн ытыыр...

Эн миэхэ – Тангара,
Сүрэжим ангара:
Эмиэ да бу бааргын
Уонна, эмиэ, суоххун...

Дьингнээхтик таптыыртан
Аймана, харааста,
Бутуйар дьылбабын
Таннары кырыбын...

Оо, эмиэ да дьоллоох,
Сүрэх иэйэн ыллыыр...
Уо, эмиэ да сордоох,
Сүрэх кистээн ытыыр...

...көрсүөхпүттэн ылата
Чэгиэн бэйэм «ыалдыабын»,
Күүтэр күнүм сылатта –
Күлүк курдук сылдыабын...

Түһэр кыра сулуска
Үрдүк санаам этиллэр,
Харангаҕа музыка –
Ахтар ыарыым эбиллэр.

Умна сатыыр уустугун
Бүгүн билбит курдукпун,
Таптыыр эрэ судургу –
Соҕотох Эн ордуккун.

Кэтэстэххэ кэм-кэрдиис
Ааһан биэрбэт, бытаанын...
Харахтарбар элэнниир
Эн мөссүөнүң, хаарыанын...

...кэрэ кэми сайыһа
Күлүк курдук сылдыабын,
Көһүтэртэн сылайан
Чэгиэн бэйэм «ыалдыабын»...

...мин тулам барыта
Санатар Эйиигин,
Бэл, көстөр айылба
Сангарар киһилии...

Харанга түүннэргэ
Ыйданга күлүгэ
Аһаҕас түннүкпэр
Эйиигин көрдүүрэ.

Сүүһүнэн сулустар
Тырымныы оонньуулар,
Эн ааккын сураһа
Сипсиһэр курдуктар.

Тэпсибит ыллыкпын
Саҥа хаар бүрүйэр,
Эйиигин кэлиэ диэн
Оһуорун тэлгэтэр.

...мин тулам барыта
Эн суоххар куруһуон,
Бэл, тыыннаах айылба
Иһийэн чуумпутоон...

Эн бааргар атын,
Бэл, тынар салгын:
Эн эрэ аатын
Иһиллэр салгыы...

Имэнгнээх иэйи
Түөспэр тэбиэлиир,
Сүрэхпин мэйиим
Мөбөн эрэйдиир...

Арай, билиммэт
Олох кырдьыга –
Бу кэм тэтимэ
Ааһар кыһыта...

Түргэнин түгэн,
Аны суох... бүттэ...
Куоппута үргэн,
Дьолум суох... сүттэ...

Эн суоххар атын,
Бэл, тымныы салгын...
Эн эрэ аатын
Ириэриэ салгыы...

Мөхтүм, сөхтүм...

Бүгүн мөхтүм...
Эйиигин мөхтүм.
Уо, тоџо мөхтүм?!
Бэйэбин сөхтүм...

Акаары быһыы –
Сыыһа гынным...
Баџар, ааттаһыым –
Төһнүбэт тылым.

Мөџөөт ааттаһар
Сатаммат курдук,
Ордук саһгарар
Өссө уустук...

Бүгүн сөхтүм –
Эйиигин сөхтүм.
Тулуургун сөхтүм...
Бэйэбин мөхтүм!

ИЙЭ БУОР

Киэнг нэлэмэн Сахам сиригэр
Хас куорат сагалыы ньиргийэр?
Сайдыылаах олоххо тирэнэн
Ыччатым көччүйэ кэрийэр...

Ол ыраах хаалбыт тыам сиригэр
Төһө дьыэ иччитэх иһийэр,
Алааска, күөлгэ, тыа иһигэр
Билигин хас киһи тэһийэр?

Уоскуйуо ол онно үс кутунг –
Уһуктуо Эн хаангар булчутунг,
Билиэбинг эр киһи үөрүүтүн –
Тыа сиригэр олобун күндүтүн.

Киэнг нэлэмэн Сахам сиригэр
Элбэх да нэһилиэк киэркэйэр,
Кэнэбэс ыччатын эрэнэ,
Куруутун долгуйа кэтэхэр...

КЭНТИК

Кэнтик, кырдык, кэрэ,
Ол иһин биир эрэ,
Төрүт дьонго – ийэ,
Айбыт аҕа тэнгэ.

Ырыаҕа ылланар
Эдэркээн ыччаттар
Үөрэҕи ылынан
Үлэни таптыыллар.

Биир ыал оҕотунуу
Дойдум иллээх дьоно
Сирдээҕи олоҕу
Өрө тутунг соннук!

Көлүөнэ ахсын тупса
Тураар Кэнтигим сайдан!
Сүрэҕим умсугуйа
Ол иһин хоһоон айда.

Киэн тутта кэпсиибин:
«Мин эмиэ, Кэнтикпин!»
Төрөөбүт төрүт сирбин
Олус ахтар эбиппин.

Мин ахтыбыт санаабар дуу,
Эбэккэм устар долгуна
Аҕаккам харабын курдук
Одуулуур миигин долгута.

Ахтыбыт санаам баһыйан
Сытабын бу ытамныйа,
Баалаама дуу, Харыйалаах,
Эргилинним харах уулаах.

Дьингэр, мин кэлиэхтээх этим
Үөрүүбүн кытылгар кэпси...
Оо, ону баара эрэйбин,
Турабын, Эйиэхэ тэбии...

Мантан атын сиргэ кыайан
Көхсүм кэнгээбэт ытыыртан,
Билэбин, Эбэм барахсан,
Бүгүн эмиэ Эн уоскутуонҕ.

Кыра сааспыттан иитиллэн
Испитим арчылыыр уугун...
Хомус суугунун иһиллээн
Иһийэн турабын бүгүн.

Ийэккэм илиитин курдук
Кууста сиккиэр тыал сылаастык.
Манна мин оҕо курдукпун,
Баҕар, элбэх да сыл аастын...

Төрөөбүт дойдум буоруттан
Сангалыы күүс-уох эбинизм,
Таптыыр Эбэм кытылыттан
Олобу көрсө эрдиниэм.

Ийэ буор

Күөх кырыһы имэрийэ
Умса сыттым сир үрдүгэр,
Икки ытыспынан баһан
Сыллаан ыллым ийэ буорбун.

Анныбар сытар ийэ буор,
Билбэтэх өбүгэм кэннэ,
Аһам, хаалларбыт бэлэһэ,
Миэхэ эппэтэх кэриэһэ...

Көмүс унгуохтар хараллан
Ол буор анныгар сыталлар:
Орто уонна атын дойду
Ийэ буорбунан быысаһар...

Бүгүн ол иһин хараастан
Сытабын аһабын санаан:
Ийэ буор сылааһа – миэхэ,
Онтон, тымныыта – киниэхэ...

Бу буору харыстыахтаахпын,
Тоһо диэтэр, мин тыыннаахпын!
Ытыспар ылан сыллыыбын,
Аһам биллин ытыктыырбын.

Ол мыраан иэдэнэ
Күн уотун тэйтэр,
Сүрэхпин ититэн
Санаабын тэһитэр.

Ньиргийэр дойдуттан,
Таастыйбыт куораттан
Ынгырда, кучуйда
Мин таптыыр алааспар...

Бу көстүү кэрэтэ
Тыаһа суох кэпсээтэ:
Ол мыраан кэтэбэр
Мин дьолум кэтэнэр.

Куду

Алаас курдук
Кыра Куду
Миэхэ кырдык
Улуу дойду.

Мин санаабар,
Онно эрэ:
Чынгха атын
Ыраас халлаан.

Мүөттээх салгын
Сайа охсон
Ото-маһа
Ордук тыыннаах.

Саха дьонун
Сиэрэ-туома
Онно өрүү
Чопчу көстөр.

Саһан хаалбыт
Эдэр сааһым –
Тирэх ылбыт
Таптыыр Кудум.

Ыраах бааргын
Дьикти дойду,
Ыра санаам
Улуу Куду.

...биир таммах уугун,
биир кымаах буоргун
Сүрэбим иһигэр
Кистээммин ингэртим...

Ол таммах уу, мэлдьи,
Миигин чахчы эмтиир,
Биир кымаах буор куруук
Төһүү буолан сирдиир.

Оччоҕо санаабар:
Дойдум миигин кытта,
Ханнык да түгэнгэ
Бу аттыбар тэнгэ...

Тыа киһитин туймаарда
Көрсө түстүг Туймаада.
Бу манна чынгха атын:
Олох-дьаһах, бэл салгын...

Тохтоло суох хамсааһын
Умуннарда алааспын,
Харах иирэр уоттара
Дьэргэлгэннээх туманга.

Халлаан диэки харбаһан
Үгүс дьиэлэр тураллар,
Чочур Мыраан анныгар
Санааларым муналлар.

Үөрэ-көтө туймаара
Көрөн турдум.... Туймаада!
Ахтар алаас астыгын
Бүгүн миэхэ аныгыгын.

Дьокуускайы хаалларан
Барыс миэхэ доҕочуок,
Алааспыттан астынан
Этиэнг, баҕар, «Мин курдук!»

Сахам тыла,
Сахам тыына
Манна тыаба
Мэлдьи тыыннаах:

Уу-сахалыы
Этэ-тыына,
Тахсар күннүүн
Ойон тура,
Аба киһи
Уотун оттор,
Онтон Ийэ
Чэйин өрөр:
«Оболорбут
Барахсаттар
Сыта түһэн
Сынньанныннар,
Этэнгэтик
Сырытталлар,
Соторунан
Сынньаталлар...»

Ити аата,
Манна тыаба,
Дьиэбэ-уокка
Саха тыына,
Этэр этиинг,
Истэр сангар
Өрүү манна
Саха тыла.

Дынг сахалыы,
Судургутук,
Аара суолга
Көрсө түһээт,
Хас биир киһи
Соло булан,
Кэпсээн-ипсээн
Күлэн ааһар,
Чугас ыалыг
Ылса-бэрсэ
Күнүн ахсын
Ыллык тэбэр,
Булчут киһи
Хара тыаттан
Сүкпүт булда
Кэһии дэнэр...

Ити аата,
Манна тыаба,
Тула эргиир
Саха тыына,
Сонун буоллун,
Сурах буоллун
Истэр тылыг
Саха тыла.

Манна тыаба
Мэлдьи тыыннаах –
Сахам тыла,
Сахам тыына!

ОҒОХ ТҮЯҒЫН ИҢИЛЛИИ

Бүгүн миигин кытары:
Тимир көлөм – тыраахтар,
Айах ииттэр ходуһам,
Оту охсор хотуурум.

Халлаан диэки ааттаһа,
Кураан кэми баттаһа,
Ардах түһүөн иннинэ,
Үлэлиибин тиритэ.

Омурбанга отуубар
Солуурчабым оргуйар,
Соппойоохтуур мин уоспар
Бөппүрүөскэм бурбайар.

“Сынньанаары” умуллан
Тимир көлөм турдаба,
Сылайбытым умнуллан
Тупса түстэ айылба.

Бүгүн миигин кытары
Быйанг кэмэ сайыным,
Бииргэ буолан, «кыттыһан»
Туоратыаба кыһыны!

Киэһээнгги иллэнг кэм

Күрүө нөнгүө тураммыт
Волейболлуу оонньуубут,
Көтөр мээчик «тутаммыт»
Үөһээ, өрө охсобут.

Ынах ыамын иннигэр
Муста түһүөх сэгэрдэр,
Манна, тыабыт сиригэр
Үтүө күннэр үүннүлэр.

Иллэнг кэми киэргэтэ
Мээчик охсуох тэйитэ,
Дьоллоох сааһы эргитэ
Оҕо буолуох бу кэмнэ.

Күннээх түбүк сылаата
Биллибэккэ ааһыаба,
Оҕо аймах саңгата
Үөрүү кыымын ыһыаба.

Балыксыт

Чуумпурбут Эбэккэм ньуурунан
Устабын, эрдэбин соботох,
Балыксыт күннээби дьолунан
Туолара кыракый онгочом.

Үөһээңги халлааным ойуута
Көстөрө харабым анныгар,
Алааһым кэриитэ, ойуура
Таннары устара аттыбар.

Илимим харабын аайытын
Иннибит кытархай соболор,
Эбэккэм быйыл дьэ, байбытын
Сэһэргиир, туоһулуур курдуктар.

Чуумпурбут Эбэккэм ньуурунан
Кытылга тийээри эрдэбин,
Балыксыт күннээби дьолуттан
Сүрэбим туойарын истэбин.

Саас

Хотонум хонгнубут
Сыбаҕын быһынан,
Күн уота сандааран
Тыгара астыгын.

Күрүөбэ аалыстан
Тарбанар ынахтар,
Саас сылаас салгынын
Ахтыбыт курдуктар.

Уулусса устунан
Халыйбыт чалбахтар,
Халлааны тэйитэр
Сиэркилэ эбиттэр.

Мас хайдар тыаһыгар
Биир ырыа кыттыһар,
Тыа сириҥ ыалыгар
Сааскы күн салҕанар.

Оол, көстөр харалдьык
Ыраахтан хараарар,
Ньюуругар нарыннык
Ньургунун тайанар.

——
...иччитэх алааска
Буор кутум таласта...

Балаҕан сэмнэбэ,
Кыгнайбыт сэргэтэ –
Бу алаас иһигэр
Туох бары иһийэр.

Кэриигэ, тумулга
Кистэммит унгуохтар –
Өбүгэм саҕана
Олорбут туоһулар.

Аартыкка соботох
Аар хатын турара,
Тулаайах, хараастан
Айманар курдуга...

Үрдүбэр эмискэ
Биир чыычаах ыллаата,
Санаабын ситэрэн
Күн уота сырдаата.

...өбүгэм алааһын
Үс кутум таптаата!

Күнү быһа көтүтэ
Тимир көлөм үрдүгэр,
Хамнас, харчы көһүтэ
Хара үлэ үөһүгэр.

Ытыстарым чэрдийэ,
Унга-хангас эрийэ,
Алаастары кэрийэн
Айаннатан иһэбин.

Анныбар түөрт көлүөһэ
Суолу бата эргийэр,
Түннүк нөнгүө тымныы күн
Туманынан бүрүллэр.

Оту тула эргийэ
Торуос соһон иһэбин,
Эдэр сааһым эрчимэ
Төһүү буолуон билэбин.

Тыастаах-уустаах тыраахтар –
Тимир көлө атаһым
Тымныы кыһын тыыныттан
Харыстыыгын, барахсан...

Төһөнөр суолу батыһан
Бөһүөлэктээн эрэбин,
Харангаҕа тыгаллар
Сырдык уоттар – “фаралар”.

Оһох тыаһын иһиллии
Олоробун иһийэн...
Ааспыт кэмгэ эргиллии
Манна миигин тэһитэр.

Кытыаста умайар уот
Хардаҕастары салыыр...
Оһох аанын быыһынан
Имик-самык дьыэ сырдыыр.

Көхсүбүнэн эргиллэн
Бу сылааска куустардым,
Уруккуну эргитэн
Ону-маны санаатым:

Аҕам, эмиэ, бу курдук
Олороро куруутун,
Баҕар, эмиэ, мин курдук
Суохтуура дуу, аҕатын?..

Оһох тыаһын иһиллии,
Олоробун дьиктиргии...
Сүрэхпэр биллэр итии –
Сахалыы сэмэй иитии.

Тиэргэн тула эргийэ
Сааллыбыт үс сиэрдийэ,
Сүгэ суола, тоһоҕо
Ол кэмнэр туоһулар...

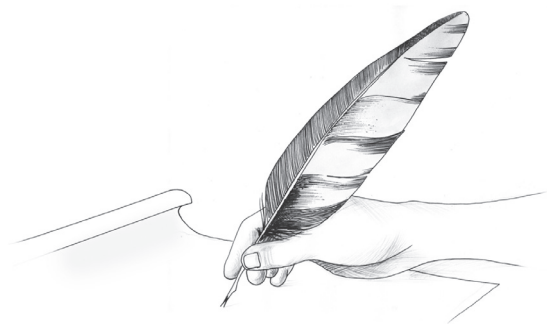
...онно аҕам оҕонньор
Сынньалангар олорон
“Бөлөмүөрүн” соппойор,
Эбэ ньуурун одуулуур.

Ийэм мэлдьи кичэйэн
Уу кутар сибэккигэ:
Кустук өгнөөх көлүөһэ
Кэрэтик дьэрэлийэр.

Онтон саҕаламмыта
Орто дойдум халлаана,
Билигин да долгутар
Оҕо сааһым баҕата...

Тиэргэн тула эргийэ
Сааллыбыт үс сиэрдийэ:
Оҕо сааһым кэрэтин
Ильдэ хаалбыт ингэрэн.

СУРУЙА САТЫЫР СЫРАМ

Хомустан кутуллар дорџоонгго
Истэбин омугум сангатын,
Ханна да буолларбын, оччоџо,
Билэбин мин дьингнээх сахабын...

Хорсуннук, хотойдуу кетөөрү,
Хорџойбут хом санаам хостонно,
Хомойуум-хоргутуум сүтээри,
Хомуһум охсуллан ылланна.

Харахтаан көрбөтөх өбүгэм
Харайан хаалларбыт үгэһин –
Харыстыыр хомуспун ыламмын
Хаарыаннаах тыастары төрөттүм.

Чункунуур чуумпуну доргутан
Уһугунна абым – хомуһум,
Чункуйбут үс куппун долгутан
Тоһунна дьүһүйэр тойугум:

Төрөөбүт маарыгар талаһан
Соџотох туруйа айманна,
Кыһынгы тымныыны мэлдьэһэн
Кэџэ кыыл сайыны хайџаата.

Ат туйабын тыаһын үтүктээт
Алааспар баар буола оһустум,
Айылџам кэпсэтэр дорџоонун
Аан бастаан өйдөөбүт курдукпун.

Хомурум алыптаах тыаһыттан
Туох бары сахалыы сангарда,
Көстүбэт кистэлэнг кыабыгар
Мин ырам кыната сапсынна.

Күндү көмүс иллэнг кэммин
Хоһоон айарга бараатым,
Хатыламмат бу киэһэбин
Онно кыайан батарбатым.

Уу-чуумпуга туоххаһыйа,
Бэйэбиттэн ороһуйа,
Ардыгар, хоһоон суруйа
Олоробун умсугуйа.

Баспын тааска «үлтү сынньан»
Биир сөптөөх тылы көрдүүбүн,
Хантан эрэ булан ылан
Ол үөрүүтүттэн үрдүүбүн.

Хоһоон, миэхэ дьаллык курдук –
Арыт дөбөҥ, арыт уустук,
Сүрэх ыллыыр ырыа тыла,
Ытыр ыарыым ситэр тыына...

Эдэр сааһым устар кэммин
Хоһоон айарга барыыбын –
Хатыламмат бу олохпун
Суруйаммын хааллардарбын...

Самолет уонна мин

Халлаанга харбаһан
Көтөр аал табыста,
Салгыны хайытан
Ыраахха таласта...

Көтөр аал иһигэр
Ким эрэ олорор,
Кый ыраах сиригэр
Тийээри онгостор.

Онтон мин, билигин
Ону-маны саныы,
Бу дьыэлээн иһэбин,
Хаамабын суос сатыы...

Былыты быыһынан
Түргэни-ин, Көтөр аал!
Ох курдук көнөтүк
Тыргыллар буруо суол...

Кини кынатыгар
Мин санаам кыттыста,
Эн түргэн айангар
Ыллаһыан бабарда...

Арай мин бытааннык
Айаннаан иһэбин
Үгүстүк өбүллэр
Ыллыгым устунан...

Үөһээ Көтөр аалга,
Ыллыктан халлаанга,
Чыпчылбан түгэнгэ
Мин дьолум кыттыста.

...сарсыарда, ороммор
сүттэ минныигэс түүл...
Сарсыарда, оһохпор
хараарда сойбут күл...

Ол барыта – бөлүүн
көстөн ааспыт олом,
күннүүн тэнгэ бүгүн
кууһар санга олох.

Оһохпор хардаҕас
тыастаахтык умайар,
олоххо баҕалаах
сүрэҕим долгуйар...

Мин бүгүн тыыннаахпын:
тыыллабын... тыллабын...
Таптыыбын олохпун,
ол иһин дьоллоохпун.

Эн эмиэ таптаа дуу,
Мин күндү доборум
Көстүбэт бу дьолу –
Күннээҕи олобу!

Буйуманг хоһооммун, буйуманг –
Көнгүлбүн көнтөстүүр буолуманг,
Бобуманг айарбын, бобуманг –
Кырдыгы истэртэн толлуманг.

Хоһооммор мин илэ тыыннаахпын –
Тулабын сэхэргиир тыллаахпын,
Олобу мин хайдах көрөрбүн
Хоһоонум тылынан өрөбүн.

Ардыгар өй-сүрэх мөккүөрэ
Тырыта тыытаары күөдьүйэр,
Тэтэрээт, харандаас көмөтө
Оччоҕо, дьэ, ордук үөдүйэр.

Ырабын, баҕабын барытын
Сүрэхпэр кистиэхпин сөбө да,
Суруйар хоһооммор куруутун
Аһаҕас буолуохтаах барыта...

...хас биирдии суруйар хоһоонум
Төрөппүт мин оҕом кэриэтэ,
Тыыннаабым тухары олобу
Айаннаан ааспытым бэлиэтэ.

Барыта кэминэн,
Барыта этэнгэ –
Туругум, үс кутум
Өлүөрдэр, бүтүннэр.

Күннээби сылаабын
Кыайаллар ыралар,
Мэһэйдэр, эрэйдэр
Эрэлтэн эстэллэр.

Эдэрбэр тэптэрэн
Тэбэнэт собуспун,
Кыраттан кэптэрэн
Ардыгар омуммун.

Төбөбөр манхайбыт
Ахсааннаах баттахтар,
Эдэркээн саастарым
Аһыабын кэпсииллэр.

Кырдыга, олобу
Билбэппин соробун,
Бэриллэр болдьобу
Түмүктүөм сотору...

Билбэппин, бу тобо
Үс кутум муунтуйар,
Биир бадам тобобо
Сүрэхпэр кууллуйар.

Мин эмиэ, соробор,
Бөрөлүү улуйа,
Буолабын чолобор,
Тулаайах туруйа...

«Эн соххор, мин соххор» –
Диэччилэр сорохтор,
Ол эрэн, олоххор
Туох буолуой мин суоҕум...

...сүрэххэ улуйуу,
Төбөѳө муунтуйуу,
Кэмсинии, кэлэйии
Кэтэхтэн кэйиэлиир...

Ырыабын кытары
Ыксааммын ытыыбын,
Олохпут кылгаһыы-ын,
Мин тоѳо ыксыыбын?..

Кэлбэти кэтэһии –
Мэлэйии, элэйии,
Сүрэхтиин этиһии
Төбөѳө эрэй дии...

Айар эйгэбэ айан –
Бүгүн сүрэххэ тайан,
Ааны тэлэччи аһан,
Бүгэн кириий дуу, саһан...

Эрдэ төрөөн ааспыттар
Элбэби да айбыттар,
Саха тылын сахпыттар
Саныырга да астыктар!

Айар эйгэ аартыгар
Сүрэх кистээн талаһар,
Аара көстөр сырдыгар
Баҕа санаа дьулуһар...

Атын киһи суругун
Ааһар мэлдьи судургу.
Була сатыыр ордугун
Көстүбэтэ уустугун...

Көнгүл олох

Биирдэ кэлэр олобу
Бадам хоту олоруум,
Санаам кыайбат тоботун
Эстэр сырам соспотун.

Көрүнг эрэ бар дьонум
Харахтарбын утары...
Көнгүл, дьингэ, мин дьолум –
Онно эрэ ураты.

Туора түһэр суоллары
Унгуордаары хаамабын,
Ыра санаам туоларын
Ситиһээри мөхсөбүн.

Көрүнг эрэ бар дьонум
Биирдэ кэлэр олобу:
Көнгүл, дьингэ, мин дьолум –
Бадам хоту олоруум!

Атын саас...

Сандал сааһы мэлды мин
Кэрэ кыыстыы көрөрүм,
Сырдык-чабыл күннэрин
Кыһыннары күүтэрим...

Арай, быйыл тагнары,
Баҕарбаппын бу сааһы –
Биирдэ кэлбит тагнарыы,
Самнарбыта барытын.

Силлиэ-буурҕа ытйан
Тула хаары ыһахтыыр,
Субу тибии быыһыгар
Ыра санаам мунаахтыыр.

Аны, күнүм тыгыыта,
Харах уутун саната,
Үрдүбүттэн тагнары
Муус чопчута ытыыра.

Кэлбит сааһы быйыл мин
Атыгырыы көрүстүм,
Сырдыы түһэр күннэртэн
Тоҕо эрэ үөрбэтим...

Бу аныгы олох кырдыга:
«Киһи туһа» диирбит сымыйа,
Биир күн харчы суоҕа – адаҕа,
Кураанах куртахпыт улуйар.

Харчылаах эрэ өрө көрөр –
Дьону үрдүнэн сүүрэр-көтөр,
Кураанах сиэптээх төннөр-өлөр –
Кырыымчык олох уота өһөр...

Бүгүнгү олохпут кырдыга:
«Харчы эрэ» диирбит сымыйа!
Бүгүн харчы суоҕа туох буолуой –
Дьингнээх дьолунан олох туолуо...

Харчылаах баҕар өрө көрдүн –
Ордук сананан сүүрдүн-көттүн,
Ол эрэн, олох атыламмат –
Хаһан даҕаны хатыламмат.

Сарсыардаангы хоһоон

Санга күнү уруйдуу
Үөрэ-көтө уһуктуу –
Бүгүн күнүм бэлэбэ,
Олох бэрсэр кэрэтэ.

Тугу эрэ күүтэбин,
Туохтан эрэ үөрэбин:
Бүгүн эмиэ күн көрөр,
Бүгүн миэхэ күн күлэр.

Билинггитэ эдэрбин,
Сангарыма, чэгиэммин:
Тыыннаах сылдыар туһугар
Сүрэх тэбэн долгуйар.

Үчүгэйи күүтэнгит
Кыраттан да үөрээринг:
Эһигини күн көрдүн,
Эһиэхэбэ күн үөрдүн!

...иччитэх хоһум иһэ
Туох буоллунг бүгүн киэһэ?..
Харангаба суураллан
Тоҕо санаам умуллар?..

Куоппут кэми сайыһа
Сүрэх маннык айманар,
Таптал уота умайа
Өйбүн эмиэ баһыйар?..

Уруккута бу хоһум
Хоһоон уйата этинг,
Бүгүн кэлэн тоҕо бу
Чункуйбутунг дыктитин...

Хоһоонум миэхэ – сурук,
Хоһоонум миэхэ – турук,
Арыт охсор сутурук,
Соробор мичээр курдук...

Иэйии диэн миэхэ – кустук,
Халлааммын кууһар курдуу,
Чуумпуга өссө ордук
Ингэн хаалар уһуннук...

Суруйа сатыыр сырам –
Ылламматах мин ырыам,
Бағалаах ол биир ырам –
Сүрэхпин үөрдэр «ыарыым»...

Хоһоон диэн миэхэ – кыдьык,
Хоһоон диэн миэхэ – дьарык,
Арыт кыбыллар ынчык,
Соробор тыным астык...

Иэйии диэн миэхэ – көңүл
Халлаан устун көтөрүм,
Олобум араас өңүн
Кэрэхсээммин көрөрүм...

Булбатах сөптөөх тылым –
Халтайга хаампыт сырыым,
Төрөөбүт төрүт тылым –
Сүрэхпэр ингмит баайым...

Дьикти таас – сиэркилэ
Дьүһүнгүгүн тэйитэр,
Эн бэйэнг сирэйинг
Утары тэнийэр...

Ол эрэн, сиэркилэ
Тастан көстүү эрэ,
Үүт-үкчү сүһүллэн
Көстүөбэ сэбэрэнг.

Арай, дьон хараба
Ураты кырабы,
Ис майгыг хайдабын
Арыйыа баарынан.

Булуобунг хараххар
Ис эйгэн дьүһүгүнүн,
Сиэркилэ көрбөтөх
Кистэлэнг өрүккүн.

Сиэркилэ – дьүһүгүнүн,
Харахтар – ис дьынгин
Эйиэхэ бэйэбэр
Тэйитэр эбиттэр...

Хоруйа суох ыйытыктар...

Хоруйа суох ыйытыктар
Миигин муннукка ыгаллар,
Тэскилээн куотуох ыллыкпар
Туора тоһуйан сыталлар.

Оччоҕо күнүм сардангата
Маарынныыр кыра тымтыкка,
Сир-халлаан икки ардыта
Кыараан көстөр, бэл, сырдыкка...

Хоруйа суох ыйытыктар
Ууга-уокка түһэрэллэр,
Мэлдьи батыһа сылдьаннар
Түгэн булан түгнэрэллэр.

Ол кэмнэ, дьон ортотугар
Соҕотох курдук буолабын,
Иччитэх хоһум иһигэр
Соҕотох бэйэм мунабын.

АНАБЫЛЛАР

Эдэркээн саастарга
Эппиппит андабар,
Саппыкы кэтэммит
Кэккэбэ киирбиппит.

Буурбалаах Булунга
Буойуннар буолбуппут,
Силлиэлээх Тиксиигэ
Дьэ кырдьык, сиппиппит.

Саалаахтан самныбат
Саллаат доҕотторум,
Охтоохтон охтубат
Чулуу уолаттарым –

Эдэркээн хотойдор
Биһиги этибит,
Куттаммат хорсуннар
Барытын кыайарбыт.

Тус хоту, туундара
Элбэби биэрбитэ,
Ытык иэс, аармыйа
Бэккэ да ииппитэ.

Ылгын уолбар алгыһым

Ийэ, аба оҕото,
Сүрэхтэрин сорҕото –
Ылгын уолум барахсан
Айыылартан арчылан!

Сиэри-туому тутуһан
Эн сахабын умнумаар,
Киһи буолар туһуттан
Кыһалҕаны тулуйаар.

Кырдыаҕаһы харыстаар,
Кыраларга кыһаллаар,
Дьон ортотугар сылдьан
Олох күүһүн эн таптаар.

Хара-үрүң диэбэккэ
Үлэлииргин сөбүлээр,
Аһы утах испэккэ
Үөрэ-көтө көрүлээр.

Оҕом сыыһа, кыра уолум –
Муннум бүөтэ, күнүм-ыйым,
Этэнгэтэ сылдьангың
Киһи буола үүннэргин.

Икки уолбун көрөбүн –
Аҗа буолан үөрэбин:
Эрбии тииһин саната
Сылдьаллар батысыһа.

Улаханым – Эрхааным –
Аҗа буолбут аатталым,
Кыра уолум – Эрэлим –
Тула көтөр тапталым.

Мэник-тэник харахтар
Куппун-сүрбүн тутабыт,
Дьиибэ-дьээбэ сангалар
Дьолу эрэ кутабыт.

Эмдэй-сэмдэй уолаттар –
Хорсун-хоодуот хотойдор
Этэнгэтик сылдьангыт
Эр бэртэрэ буолаарың!

Онтон ордук аҗаҗа
Туох баарын билбэппин,
Субу кэлэн, бадаҗа,
Аҗам дьолун биллэбим...

Сааскыйам

Тапталтан тырымныы
Тыллыбыт сибэкким,
Сааскы ый бэлиэтэ
Сааскыйам тэтэрэр.

Эбэтин мичээрин,
Ийэтин истингин
Иһигэр ингэрэн
Нарын да киһи.

Ол иһин буолуо дуу,
Киниттэн ордугу
Хантан да булбаппын,
Булуохпун билбэппин.

Күн уотун кэриэтэ
Көмүстэн да кэрэ,
Кып-кыра бэйэтэ
Тулабын киэргэтэр.

Ийэбэр

Бу мин киһи буолан
Олорор олобум –
Ийэкээм сүрэбин
Тэбиитин сорбото.

Эрэйи эһэргэ
Эдэрим, эрчимим –
Күн Киһим көһүппүт
Кистэлэнг эрэлэ.

Күннээби ситиһиим,
Олобу уһансыым –
Долгуйар ыарыыта,
Астынар үөрүүтэ.

Ийэкээм барахсан
Сааһырдар даһаны,
Билэбин, мин туспар
Кыайабын барытын.

Хаһан да уостубат
Эн күүстээх тапталың
Ханнык да түгэнгэ
Төһүүлүүр куруутун.

Бу мин киһи дэтэр
Сирдээби олобум –
Ийэбэр махталым,
Этиэхтээх тапталым.

Аанньалбар – Аанчыкпар!

...ардыгар хомойон
Эн уоһунг толлойор,
Диринник хорбойон
Үс кутум долгуйар...

Биир эрэ тыынынан,
Ханнык да тылынан
Этэбин санаабын –
Эйиигин таптыырбын.

Маннайгы көрүүттэн
Мин түөспэр, сүрэхпэр
Таптал уот төлөнө
Сойбото, сүппэтэ:

Күннэтэ көрөртөн
Салбары билбэппин,
Эн тускар, өлөртөн
Кэрэйиэм диэбэппин.

ПЕГАС АТЫ СЫҢЫТЫА

Урукку даҕаны кэмнэргэ дьон-сэргэ кистии-саба хоһоон суруйуутунан дьарыгырар эбит этэ. Оччотооҕу киһи сэмэй майгыта ону дьон билиитигэр-көрүүтүгэр таһаарбат быһыылааҕа... Чараас оскуола оҕотун тэтэрээтигэр суруйан баран тэллэбин анныгар «сымыыт» баттаан сытара...

Онтон билигин суруйа сатаан мунҕанар, мунҕатыйар дьон баһаам быһыылаах. Тыыраахы даҕаны алҕаска «түһэрбитэ» табар үгүс бэйиэттэрэ бассаабы арыйдакха тобус-толору. Ити куһаҕан дьарык буолбатах. Төттөрүтүн төрөөбүт төрүт тыл умсулҕана угуйа, тарда турдаҕа. Биир эмит ситэн, силигилээн турдагына саха тыла сарсынҕыта сандаарыа, санга кэрдиискэ кэрэтийиэ...

Биир дойдулаах эдэр бэйиэтиччү Ньукулай Баһылаайап-Харыйалаах Уола хоһооннорун бастакыттан да ааҕаат сэргии, сонургуу санаабытым. Ханнык баҕар үлэни көрөөт, истээт, тутан көрдөххө киһиэхэ туох эрэ этэрдээх, эбэтэр этэ сатыыр оһуор иһигэр күлүм гынар таайтарыылаах, даҕаамырдаах буолар ээ. Мин санаабар Ньукулай хомоҕой хоһоонноро оннуларын булбут сиппит-хоппут бэйиэт тэһииннээбитин курдук дьоһуннар.

Үгүс-элбэх холобуру ажалбакка, биир
хоһоону көрүөххэ... Туймаадаҕа, ол эбэтэр
Дьюкуускайга сылдыбытын туһунан,
кени хоһоонун маннык саҕалыыр:

*Тыа киһитин туймаарда
Көрсө түстүг Туймаада,
Бу манна чынха атын:
Олох-дьаһах, бэл салгын...*

Тыа киһитин кыраҕы хараҕынан
этиэн-эппит, сөхпүт... Онтон хайдах
түмүктээбитин көрүөххэ:

*Үөрэ-көтө туймаара
Көрөн турдум... Туймаада!
Ахтар алаас астыгын
Бүгүн миэхэ аныыгын, – дьикти*

ыраас минныгэс түмүк!

Алааһын тапталыгар уймаммыт үлэ
киһитэ итинтэн атыннык саныан сатам-
мат. Дьэ маладьыас! Айымньыларын
аахтаа аайы Харыйалаах Уола буоларын
итэбэйэбин, Пегас атын сыһытан айар
аартыгар сиэллэрдэбинэ ситиэ-хотуо,
Сир Ийэбэ сүгүрүйүө диэн эрэнэбин!
Алгыбын!

*СӨ суруйааччыларын
сойууһун чилиэнэ,
бэйиэт **Хара Лаанкы.***

ИНИНЭЭБИТЭ

Г.Г.Андросов. Уйбаас лирикаата уоттаннын 3

НӨРҮӨН НӨРГҮЙ, ТАХСАР КҮН!

***Бу хантан Эн тыын ылангын	8
Сага күн	9
***Абаккам курдук кэпсэтэн	10
***Көтүөхлүн бабарбыт	11
***Кэрэ-мааны сирдэргин	12
***Бүтүннүү бүрүллүбүт халлааным	13
Быраһаай, төннүбэт сайын	14
Соботох сэбирдэх	15
***...үөмэн, үктээн	16
Күһүн	17
***...эмиз кэллиг, Кыыс Кыһын	18
***Харана сарсыарда	19

КҮН ОЛОБУ САЛГЫЫР

***Сага дьолу бэрсээри	21
***Ыра санаам дойдута	22
***Ааспыт кэм – ахтылбан	23
***Биир киһи туһугар	25
***Кэм бэйэтин кэмнэн	26
***Сирдээх халлаан быыһыгар	27
Сахсырба	28

ТҮҮННЭРИ УОТТААХ ТҮННҮК

***...бүтэһик сэбирдэх	30
***Түүннэри уоттаах түннүк	32
***Эрэниэн дуо, тылбар	33
***Урукку туругум	34
***...элэйбит эрэлбин	35
***Ахтылбан	36
***...бүгүн эмиз	37
***Улаханлык сангарбакка	38
***...будьурхай баттахпын тараангын	39
***Тоботун бэйэм да билбэккэ	40

***...түннүгүм нөнгүө наар биир көстүү	41
***Хаайар миигин манна	42
***...күнүм аны күлүк	43
***...көрсүөхпүттэн ылата	44
***...мин тулам барыта	45
***Эн бааргар атын	46
Мөхтүм, сөхтүм...	47

ИЙЭ БУОР

***Киэн нэлэмэн Сахама сиригэр	49
Кэнтик	50
***Мин ахтыбыт санаабар дуу	51
Ийэ буор	52
***Ол мыраан иэдэһэ	53
Куду	54
***...биир таммах уугун	55
***Тыа киһитин туймаарда	56
***Сахам тыла	57

ОҔОХ ТЫАҔЫН ИҔИЛЛИИ

***Бүгүн миигин кытары	60
Киэһээнни иллэн кэм	61
Балыксыт	62
Саас	63
***...иччитэх алааска	64
***Күнү быһа көтүтэ	65
***ОҔох тыаҔын иҔиллии	66
***Тиэргэн тула эргийэ	67

СУРУЙА САТЫЫР СЫРАМ

***Хомустан кутуулар дорҕоонно	69
***Күндү көмүс иллэн кэммин	70
Самолет уонна мин	71
***...сарсыарда, ороммор	72
***Буйуман хоһооммун, буйуман	73
***Барыта кэмминэн	74
***Билбэппин, бу тоҕо	75
***...сүрэхтэн улуйуу	76

*** <i>Айар эйгэбэ айан</i>	77
<i>Көнүл олох</i>	78
<i>Атын саас</i>	79
*** <i>Бу аныгы олох кырдьыга</i>	80
<i>Сарсыардаангы хоһоон</i>	81
*** <i>...иччитэх хоһум иһэ</i>	82
*** <i>Хоһоонум, мизэхэ – сурук</i>	83
*** <i>Дьикти таас – сиэркилэ</i>	84
<i>Хоруйа суох ыйытыктар</i>	85

АНАБЫЛЛАР

*** <i>Эдэркээн саастарга</i>	86
<i>Ылгын уолбар алгыһым</i>	87
*** <i>Икки уолбун көрөбүн</i>	88
<i>Сааскыйам</i>	89
<i>Ийэбэр</i>	90
<i>Аанньалбар – Аанчыкпар</i>	91
<i>Хара ЛААНҖЫ. Пегас аты сыһытыа</i>	92

Литературнай уус-уран таһаарыы
Николай Васильев-Харыйалаах Уола
ХАЛЛААНҖА ТЫГАР КҮН

сахалыы тылынан

Литературно-художественное издание
Николай Васильев-Харыйалаах Уола
СОЛНЦЕ НА НЕБЕ

на якутском языке

Изготовлено «Түһүлгэ»
 Отпечатано в ООО «Комапния Дани-Алмас»
 г. Якутск, ул. Билибина, 10А.
 Тираж 500 экз.